

Palágyi Lajos

Szabadságharcunk letűnt napvilága,
Te vakító nap a század delén,
Nem pazaroltad sugarad hiába,
Bár vak sötétbe halt az égi fény,
Eszméiden nem győzött az enyészet,
Örökbe hagyta halhatatlan részed',
Fényeddel fényt hint késő századokra
A tizenhárom vértanú alakja.
S ők élni fognak, élni mindörökkön,
Szent lesz, örökké szent a sírgödör,
A míg az eszmény ki nem hal e földön,
Míg magyar szellem még magasba tör,
Az ígét, melyért éltet áldozának,
Szívébe írták az egész hazának,
Utódtól fogja hű utód tanulni:
Hogyan kell élni, s hogy lehet meghalni.

Egy Haynau-birtok Szatmár vármegyében

Beszélgetés Fazekas Lóránd szatmárnémeti helytörténésszel

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából sok minden megjelent az eseményekkel és azok szereplőivel kapcsolatban, általában azonban a forradalom pozitív hőseinek sorsa állt a cikkek, tanulmányok előterében. Az alább ismerttetett előadás, amely a felsőbányai Honismereti Konferencián hangzott el, éppen azért volt nagyon izgalmas, mert egy kimondottan negatív szereplő, a bresciai hiénának is nevezett Haynau utóéletét érintette – ráadásul szűkebb hazánk, a Partium (közelebbről az egykori Szatmár vármegye) vonatkozásában.

1849. szeptember elején, Világost (augusztus 13.), majd a dél-erdélyi csapatok fegyverletételét (augusztus 18.) követően az osztrák hadak főparancsnoka kiáltványban utasította a magyar szabadságharc résztvevőit, hogy három hónapon belül jelentkezzenek a kerületi parancsnokságokon vagy a haditörvényszékek előtt. Rövid időn belül minden magasrangú tiszt hadbíróság elé került. A honvédsereg állományának 25-30 százalékát besorozták a császári-királyi hadseregbe, s bár az európai felháborodás miatt a kormány kénytelen volt mérsékleltre inteni a táborszernagyot, már október végéig 69 személyt ki is végeztek.

Haynau ténykedésének köszönhetően az 1849-1851 közötti időszakban összesen 4628 ügyet tárgyaltak és 100 főt végeztek ki. Legalább 1500 főt ítélték hosszú börtönbüntetésre s egyben vagyonekobzásra. A halálos ítéletek többségét 1850 tavaszától, a táborszernagy lemondatását követően várfogságra enyhítették. A félreállított főúr ekkor Grazba és a 200 ezer pengő forint jutalompenzéből vásárolt vidéki birtokaira – többek között a Szatmár vármegyében található Nagygécre és Kisszekerésre – vonult vissza, itt élte le 1853-ban bekövetkezett haláig hátralévő éveit.

Beszélgetőpartnerünk, a bevezetőben említett előadás szerzője, Fazekas Lóránd földrajz szakos tanár, Szatmárnémetiben él, a Szatmári Friss Újság és a Nagykároly és Vidéke

munkatársa.

***

– Az egykori Szatmár vármegye területére esett az a falu, amelyben a szabadságharcot követően báró Julius Jakob von Haynau, az osztrák hadak főparancsnoka birtokot és kastélyt vásárolt. Ma Magyarország határmenti területén található. A petei határt átlépve, egy kilométerre az országúton egy kiágazás tér le balra – keskeny, aszfaltos út, látszik rajta, hogy kevesen járnak, nem nagyon fordítanak gondot a javítására –, amelyet követve elérünk egy falu, jobban mondva egy volt falu szélére. A települést ugyanis 1970-ben a Szamos áradása elvitte, a házak nagyrészt rombadöntötte, s az akkori vezetés úgy határozott, hogy a falut nem építik újjá. Azóta harminc év telt el. A települést benőtte a növényzet, a temetőt is alig lehet megközelíteni, annak ellenére, hogy ma is temetkeznek oda, mert az idős elszármazottak végakarata szerint hazahozzák azokat, akik óhajtják, hogy a nagygéci temetőben legyenek eltemetve. Nos, az egykori faluközponttól két kilométerre, egy pusztán – az úgynevezett Kisgécpusztán – volt egy birtok, annak központjában pedig egy kastély és a körülötte lévő gazdasági épületek, amelyet báró Haynau 200 ezer pengő forint jutalompénzéből vagy vérdíjából vásárolt. Hogy pontosan mennyiért, azt nem tudjuk, mert nem csak itt vásárolt, hanem a kicsivel távolabbi Kisszekeresen is volt földbirtoka.

– Van ennek valami nyoma a környéken élők emlékezetében?

– Ma mindössze hárman élnek a faluban, egy idős házaspár és egy özvegyasszony, akikkel sikerült elbeszélgetnem. Özvegy Csúcs Imréné annakidején maga is elköltözött a településről, bár a házat nem vitte el a víz, így nem bontották le. A kártérítésből, amit kapott, tömbházlakást vettek a gyermekeknek Csengerben meg Nyíregyházán, de nem érezte ott jól magát, így a férjével együtt, aki tavaly halt meg, hazaköltözött. Jelenleg is a faluban gazdálkodik, ebből él. Az 1938-ban született idős asszony körülbelül 8-10 éves lehetett, amikor szüleivel többször járt kinn az említett határrészen. Nem nagyon engedték őket közel a kastélyhoz, valószínűleg ijesztgetésképpen szellemek tanyájaként emlegették, de ez inkább azt a célt szolgálhatta, hogy a romos épületben nehogy valami baleset érje a gyermekeket. Hiszen a kastély akkor már bontás alatt volt, mindenki vitte, amit csak ki tudott bányászni az épületből, sőt egy részét a helyi művelődési otthon építésére használták fel. De az emlék megmaradt és mindenki Haynau-kastélynak nevezte az épületet.

– Mi készíthette Haynaut – aki köztudottan egyik leggyűlöltebb személyisége volt az akkori időknek –, hogy “ellenséges” területen vásároljon magának birtokot, sőt hosszabb-rövidebb ideig ott is lakjon?

– Ezen én is nagyon sokat gondolkoztam. Minden valószínűség szerint mivel a szatmári tájakon nagyobb csaták, összetűzések nem voltak, a lakosság sokkal toleránsabb volt, nem alakult ki erősebb gyűlölet az osztrák hatalommal szemben. Állítólag a Majláth országbírók építették a kastélyt, s valószínű, hogy az anyagiak is hozzájárultak, hogy ilyen távol a lakhelyétől, éppen ezt a birtokot vásárolta meg Haynau. Tudjuk, hogy miután 1850-ben lemondatták, Grazba költözött, s amikor ezt az épületet és birtokot hitbizományá alakította (1952-ben), akkor is Grazot tüntetik fel lakóhelyként.

– Hogy Szatmár valóban toleráns volt, azt a fennmaradt hagyományok is tanúsítják. Haynau nyugodtan sétált Szatmár utcáin, talán félelemből, talán közömbösségből vagy megbékélésből, nem érték incidensek. Szemben azzal, hogy külföldet járva többször is majdnem megverik, rákiabálnak, őrizet nélkül Nyugat Európába nem is teheti a lábát – csak a német területek, Bécs (itt díszpolgárrá is avatták) és Berlin biztonságosak számára –, Szatmáron nem éri semmiféle kellemetlenség. Sőt még vele kapcsolatos anekdotát is ismerünk, amelyben Haynau takarékoságáról esik szó. Luby Margit, egy nagygéci földbirtokos család leszármazottja jegyezte fel a negyvenes években, hogy amikor Haynau Szatmárra látogatott, a vendéglőben mindig a legolcsóbb szénát választotta a lova számára,

annak ellenére, hogy ilyen hatalmas birtokkal, jövedelemmel rendelkezett.

– Maradt fenn más hagyomány is a tábornagy életének Szatmár-vidéki vonatkozásaival kapcsolatban?

– Luby Margit 1947-ben, a centenáriumi alkalmával meghirdetett gyűjtőpályázatra jegyezte le a nemrég gyűjteményes kötetben is megjelent (Hősök és vértanúk, Sajtó alá rendezte Dömötör Akos, 1998, Budapest) rövid emlékezéseket. Neki köszönhetően tudunk a kastély belső kinézetéről, felépítéséről. Az emlékező azt írja, hogy – még a háború előtti években – meglátogatta a kastélyt, amelyet “ma teljes pusztaság vesz körül, erdőnek, kertnek nyoma sincs, de tudjuk, hogy milyen könnyű a környezetet megváltoztatni, ehhez nem is kellene néma esztendő. A tágas, téglával rakott előtérből a háttérben vezet fel a lépcső az emeletre. A földszint hidegségét az emeleti szobák napsütötte világossága jótékonyan váltja fel. Gyönyörű lakhely lehetett bíz ez akkor, amikor a föld népe szerint setét erdőn vezetett ide csak az út, került a szegény és gazdag nappal is, nemhogy éjszaka. Nincs benne természetesen egyetlen bútordarab sem, ami a Haynau családnak lett volna, és eltűnt a kétféle tölgyfából, amelyre Nagygécen az emberek úgy hivatkoznak és esküsznek, hogy látták a maguk két szemével: a sarokba támasztva állott. Kegyelet vagy irtózat volt-e az, ami oly soká sértetlenséget és érintetlenséget biztosít ez árva tölgyfahusángnak? Ma talán vámsórság lakja, a hat vagy nyolc emeleti szoba néma falai nem őriztek meg semmi nyomot. Haynau báró és neve, mint vérbíró neve azonban a falu száján él.” (Nagygéc, 1947.)

– Haynau 1853-ban elhunyt. Mi lett e sorsa az épületnek a következő félszázadban?

– Mint mondtam, 1852-ben még Haynau hitbizományt alakította 39 ezer hektár földterülettel és a hozzá tartozó épületekkel együtt. A báró halálát követően nem jegyeztette át senki a nevről a birtokot, az örökösök – pontosabban a bérlők, hiszen a család tagjai már ekkor nem éltek itt – is így használták, gazdálkodtak rajta. Még az 1913-as nyilvántartásokban is így szerepel a birtok és az épület.

– Lehet tudni esetleg Haynau más, magyar területen fekvő birtokairól?

– Én a nagygécin kívül csak a kisszekeresit tudom, azt is visszaemlékezésből.

– Említette, hogy a településen már csak három ember él, és csak egy 1947-es visszaemlékezés alapján lehet rekonstruálni, hogyan is nézett ki a kastély. A szakemberek, történészek körében mennyire ismertek Haynau életének ezek a vonatkozásai?

– Nem tudnám pontosan idézni a címet, de Magyarországon kiadtak egy könyvet, amely Haynau magyar földbirtokosi életével foglalkozik. Én magam nem láttam, de magyarországi könyvtárakban egészen biztos fellelhető. Ez még további kutatásaimnak egyik célkitűzése, kicsit jobban beleásni magam a részletekbe.

Kérdezett: Dávid Lajos, 1999